

Kölcsey Antónia naplója. Bevezetéssel kiadta *Kozocsa Sándor.* Budapest, Rózsavölgyi és társa, 1938. K. 8.-r. 143 l.

Az a fiatal leány, akinek naplóját Kozocsa Sándor közrebocsátotta, Kölcsey Ferenc unokahuga volt s egy faluban élt vele. Már ez a mozzanat is feléje vonja érdeklődésünket, még inkább az, hogy a *Napló* 1838 májusával indul meg s így új, eddig ismeretlen részleteket közöl Kölcsey utolsó napjairól, betegségéről és haláláról. De egyébként is figyelemre méltó ennek a fiatal leánykának írása (17 éves lehetett, mikor az első följegyzést tette, s 23 éves, mikor az utolsót), több szempontból is.

Irodalomtörténeti érdekességü, a Kölcsey haláláról szóló beszámolón kívül, nincs sok benne. Ilyen az a pár mondas, amelyet Antónia nagybátyjának, azután Szemere Pálnak és Wesselényi Miklósnak ajkáról ellesett vagy leveleikből kiírt. Jelentőségük nem nagy — általánosságok, afféle bölcsesség-szilánkok, amilyeneket érett, komoly férfiak lelkéből a fiatal leányokkal való érintkezés kipattant. Van érdekesebb is. Megtudjuk Antóniától, hogy Pap Endre, a későbbi költő-politikus, aki azidétt Kölcsey patvaristája, szerelmes volt bele, meg is kérte kezét, de a leány visszautasította, mert maga is szerelmes volt, reménytelenül — Wesselényibe. Lélektani szempontból bizonyára azok a *Napló* legérdekesebb lapjai, amelyeken ezt a reménytelen, önmaga előtt is titkolt érzését árulja el a szerelmes leány. Ami szempontunkból azonban fontosabb az előbbi mozzanat: megismertük Pap Endre szerelmi lírájának ihletőjét. Van értéke a megyyesi várhoz fűződő népmondának is, amelyet Antónia a váraljai vincellér ajkáról jegyzett le — sajnós, nagyon kivonatosan.

A korszellem világára is van a *Naplóban* valami kevés jellemző: olvasmányainak jegyzéke és a róluk mondott rövid ítéletei vetnek bizonyos világot a kor ízlésére. A 20 éves leánykának nincs oka szégyenkezni az utókor előtt: komolyabb és értékesebb munkákban gyönyörködött, mint kora legtöbb magyarja. (Goethe: *Werther*, *Wilhelm Meister*, *Faust*; Hugo Viktor: *Borgia Lukrécia*, *Notre dame*, *Angelo*, *Hernani*, *Marion Delorme*, *Le roi s'amuse*; *Tudor Mária*, *Burg Jargal*, *Han d' Island*; Bulwer: *Maltravers*; Jósika: *Decebal*; Fénelon: *Télémaque*¹. Végül a kor életébe is bepillantunk egy kis részen át: látjuk egy falusi kúria belső világát s benne fiatal leányok életét, — de ez a korkép nagyon halvány és színtelen, semmi egyéni vonás nincs rajta.

A *Napló* rendszeresen, de kisebb-nagyobb megszakításokkal, hetedfél éven át folyik; 1844 végén abbamarad, a nélkül, hogy az író lezárta volna. Miért, nem tudjuk, azt sem, milyen rendeltetést szánt följegyzéseinek. Eleinte bizonyára a maga gyönyörűségére írta, de vajon később nem erősödött-e jegyezgető hajlama írói becsvágygá? Nem merném határozottan állítani, de van egy pár jel, amely erre vall. Ilyen az a műgond, amellyel élményeit, érzéseit, gondolatait papírra veti s amellyel olvasmányairól beszámol. Kétségkívül volt bizonyos írókészsége, jóval nagyobb, mint általában kora leányainak, s nagyobb, mint a milyent ilyen fiatal leánytól várnánk. Ez a próza a maga korában, a 30-as, 40-es évek fordulóján, határozottan irodalmi

¹ A címeket a *Naplóban* olvasható alakjukban adom.

zamatú volt, s nem lett volna méltatlan céhbeli prózairó tollára sem. Ami a *Naplót* mégis a műkedvelő írók színvontára süllyeszti, az a jellemző erőhiánya. Antóniának ez alatt a hetedfél év alatt kevés nagy élménye volt, talán csak három: nagybátyja halála, szerelme Wesselényi iránt és viszonya Pap Endrével; ha már ezekből sem tudta kifejtetni a bennük rejlő érdekességet (még leginkább a középsőből csiholt ki bizonyos költőiséget), mennyivel kevésbbé tudott egyéni szint és elevenséget vinni a maga mindennapi fiatalleány-életének egyhangúságába, szürke fordulataiba. Ezt a hiányt, alkotó erejének ezt a fogyatékosságát, ő persze nem érezte, sőt van bizonyosságunk arra nézve is, hogy nemcsak műveltségére tartott sokat — láttuk, joggal — hanem úgy hitte, van írói tehetsége is. 1843. szeptember 4-én írja *Naplójába* a következő jellemző sorokat: «Mennyi kritikára adott s ad még most is alkalmat az én olvasgatásom, s mint hiszik némelyek, hogy én valóságos íróné vagyok s rövid időn belül egy munkával fogom őket meglepni, s e felett mennyit bölcselgettek s gúnyolódtak némelyek!» Nyilvánvaló, hogy a panaszkodás örve alatt dicsekvést kapunk, s a szerényen elhárító mozdulat rúgója a vágy, a hivatásérzet, amely keresi a külső támogatást. Családi köre, amint épen a *Naplóból* sejthetjük, nem volt kedvező talaj irodalmi törekvések kibontakoztatására — ezért-e, más okból-e, nem tudjuk, Antónia írói becsvágya elfonnyadt: sem abbahagyott *Naplóját* nem kerekítette ki, sem más »munká«-jával nem lépett a világ elé.

Hogy *Naplója*, épen száz évvel az első bejegyzés kelte után, mégis megjelent, s őt magát nőíróink közé iktatja az irodalomtörténet, az közös érdeme Kozocsa Sándornak, aki mintaszerűen sajtó alá rendezte a művet s tartalmas, jól megírt, érdekkeltő tanulmánnyal kísérte, és a Rózsavölgyicégnek, amely stílszerűen, kedves biedermeier-külsőben közrebocsátotta.

CSÁSZÁR ELEMÉR

Doktori értekezések 1937-ben.

14. *Ruttkay Teréz Mária: Madách Aladár (1848-1908)*. Budapest, a szerző kiadása, 1938. 8.-r. 71 l.

Íróapák írógyermekének sorsát, életét, de főleg költészetét feldolgozni nem hálás téma: az apa erős egyénisége elnyomja a gyermek szárnypróbálgatásait, s a feldolgozó is alig tudja magát a tárgyára vetődő hatalmas árnyék — vagy inkább fény — hatása alól kivonni. A szülő sorsa belejátszik mindenki életébe, de talán senkinél sem olyan erősen, mint a Herberteknél, akiknek élete vagy kétségbeesett szabadulási kísérlet az őket lenyűgöző nagy szellem hatása alól, vagy szkeptikus beletörődés az epigon-sorsba. Ha az Arany Lászlók, Madách Aladárok életsorsát feldolgozó irodalombúvár ezt a küzdelmet vagy megnyugvást érezteti munkájában, helyesen jár el, de célját téveszti, ha Madách Imrét vagy Arany Jánost állítja plein airbe s az alakjukon keresztül vetíti reflektorát a feldolgozandó egyéniségre. Mert az ilyen erős prizma megtöri a sugarakat, és mi hamis képet kapunk a feldolgozott íróról.

Ebbe a hibába esett Ruttkay is. Munkája, különösen az első, nagyobb fele, jóformán nem más, mint adattár Madách Imre életéhez, nevelési